

**СЪДБАТА НА ЗНАНИЯТА ЗА АНТИЧНОСТТА
ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЕДИН НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ
ПРОЕКТ: „ДОКУМЕНТИРАНЕ И ИЗСЛЕДВАНЕ
НА РЕЦЕПЦИЯТА НА АНТИЧНАТА ДРАМА В БЪЛГАРИЯ“**

Йоана Сиракова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

In the last one and a half year due to the successful partnership between professors of Plovdiv University and Sofia University, the National Academy of Theatre and Film Arts, the Institute of Art Studies of the Bulgarian Academy of Sciences, and doctoral students from the Department of Classical philology of Sofia University, new perspectives have emerged in the study of antiquity and innovative possibilities have been given fresh insights according to the world's tendencies in educational reforms and improvement. The Classical Receptions Research Project at the core of whose purposes is the research and analysis of the reception of ancient drama in Bulgaria, challenges not only the more and more fragile connection between research and education, but also the relations between research and social and cultural policies in past and present times.

Key words: reception, translation, antiquity, ancient drama, cultural policies, education

Реципирането на античните текстове, идеи, митове, образи и материална култура през последните десетилетия са в центъра на редица дебати, като изследванията оперират с понятието „рецепция“ в една по-широка перспектива от очертаната от Ханс Роберт Яус и неговата естетика, анализирайки начините и медиумите, чрез които гръко-римското наследство бива пренасяно, превеждано, отпечатвано, интерпретирано, пренаписвано, преосмисляно, преобразявано и представяно. В този смисъл съвместните усилия на научния екип от Катедрата по история на литературата и сравнително литературознание на Пловдивския университет и Катедрата по класическа филология на Софийския университет разкриват нови полета за изследване на античността и очертават иновативни възможности пред образователните реформационни процеси в отговор на предизвикателствата на обучението на новите генерации, както и пред обществените и културните

политики в по-общ план в съзвучие със световните тенденции в областта на науките за античността.

Предмет, методология и подход на научноизследователската работа

Научноизследователската работа, макар и замислена като по-тясно центрирана около рецепцията на античната драма в България, разшири своето поле още с първите събирателски и документационни дейности (специално в направлението на литературната рецепция, където античността се представя с множество теми, мотиви и образи), за да обгледа в дълбочина процесите на взаимодействие между антично и модерно като цяло. Чрез този вдълбочен поглед ние търсим не само отговор на въпроса как античността моделира съвременния културен наратив, но и как познанието на модерното и новото може да действа като въведение в познанието за античното, като всяко рецептивно събитие се разглежда в по-обширен контекст. Рецептивният подход на изследване е в голяма степен диалогичен и съсредоточен върху обвързването на модерността с динамиката на античността, което оказва влияние върху интерпретациите и на двете полета. Този подход контрастира с традиционното разглеждане на влиянията на античните ресурси върху приемащата културна среда или описанието на тези въздействия, при което античното се възприема като фиксирана и статична цялост (Lorna Hardwick 2005: <http://www.open.ac.uk/ClassicalStudies/GreekPlays/Projectsite/Overview.htm>).

Рецептивната теория ни предоставя методология, чрез която можем да обработваме разнообразни материали – било то от миналото, или от настоящето. От прагматична гледна точка тя ни дава възможност да компенсирате загубата и липсата на огромна част от античния архив, липса, която не би могла да бъде запълнена от позитивистките опити да се реконструират в оригиналния им вид античният текст и контекст. От аксиоматична гледна точка на античните ресурси по традиция се гледа като на образцови за западната култура продукти, които са значими сами по себе си, които са извън времето и затова класически. Разбирането на класическия свят обаче не би могло да се ограничи единствено с реконструирането на миналото, на което принадлежи творбата, защото разбирането на творбата винаги е свързано със съзнанието за нашата принадлежност към това минало и следователно със съзнанието, че творбата принадлежи и на настоящето. Вергилий е класик и в нашето съвремие не само поради художествените качества на творбите си, но най-вече благодарение на Данте, Милтън

и Томас Елиът, а една от най-добрите причини да се чете Омир е *Одисей* на Джойс.

Научни цели и посоки на изследванията

С настоящата научноизследователска работа имаме амбицията да внесем един нов, уникален, български поглед върху античната култура, в голяма степен различен от западноевропейския и западния като цяло, за периода от Възраждането до наши дни. Проектните дейности са движат в две основни посоки на научно проучване: документиране на рецепционни продукти, включващо оформянето на електронна база данни, и анализиране на примери с цел да бъде очертана картината на взаимни влияния между ново и антично. Първата посока, която бихме нарекли научно-приложна, има за цел да създаде архив на преводи, пиеси, картини, музикални, филмови и литературни произведения, на критически отзиви и учебни материали, в които античната драма (или образ, тема или мотив) бива представена по специфичен начин. Този първоначален по-практически и приложен аспект на проектните дейности, макар и сам по себе си значим, има обаче по-далечни и широки цели, а именно: да очертае по-цялостна картина на взаимодействието на античните произведения и съвременната културна среда, да даде тласък на дискусии за присъствието на античните текстове в модерността, на интердисциплинарни изследователски погледи, които да дестабилизируют традиционното разбиране, че тези текстове са „затворени“ и реконструирането на автентичността им е единственият начин за тяхното възраждане. Втората посока, която би могла да бъде дефинирана като по-тясно научноизследователска, има за цел да анализира и проучва конкретни примери, посредством които да бъде очертана по-ясно динамиката и спецификите на влияния между антично и модерно в различните културноисторически контексти.

Области на изследователската работа

Разнородните направления, в които се фокусира изследователската работа, допринасят за създаването на една по-мощна и пълна визия за рецепцията на античното в България, като същевременно целят и поставянето на преден план на дискусийни въпроси, които да обвържат античните рецепции с по-обширния контекст на културните и обществените промени в България:

- направление „Преводи“
- направление „Изкуства“:
 - театър;
 - литература;
 - изобразително изкуство;
 - музика;
 - кино;
- направление „Образование“
- направление „Критика“.

Оформянето на база данни по полета на рецепция предоставя възможност за интердисциплинарни подходи към изследването на присъствието на антична тематика и образи, от една страна, и от друга, за информиран критически отзвук например на проблема за промяната на ролята на един и същи текст в различни ситуации и контексти. Архивът дори сам по себе си дава отговори за значимостта на даден античен ресурс в определени исторически периоди, като същевременно отразява тенденциите в разнородните обществени нагласи и културни политики.

Научно-помощни дейности в интерпретацията и анализа и разширяване на изследователските перспективи

В помощ на постигането на изследователските цели по проекта трябва да споменем и допълнителните контактни дейности с представители на общностни групи, чиито занимания третират антична тематика, в рамките на семинари, организирани според отделните изследователски области на рецепция. В идейната основа на тези семинари стои стремежът за предизвикване на по-широка дискусия и отзвук на научната проблематика, обмяната на опит, поставянето на нови въпроси и формирането на нови подходи. Така например като основен теоретичен извод от проведените дискусии на семинара, посветен на **рецепцията на античното в модерната българска поезия**, и въпросите от анкетите, на които отговориха редица поети, се оформи наблюдението за разнообразната мотивация на авторите, които прибягват до антични мотиви: въз основа на специализирано образование, на научни интереси в хуманитарната сфера, но и на случайни творчески импулси или в резултат на влияние на модерни автори, работещи с идентични антични мотиви. Също така бе изтъкнато наличието на периоди в българския културен и литературен живот с по-интензивно

обръщане към античната тематика, например в поезията на 90-те години на ХХ век.

Семинарът, посветен на **рецепцията на античната драма в хуманитаристичните изследвания**, даде тласък на дискусиата за обхвата на полето „критическа рецепция“ и същевременно се разклони в дебат по няколко значими проблема: съвременната политическа философия и нейните основания върху текста на Софокъл „Едип цар“ като моделен текст за западната култура и в политически смисъл (Боян Манчев), липсващата рефлексия върху „Едип цар“ на Сенека (и като цяло на римската драма) в българската среда (Йоана Сиракова), (зло)употребата с текстовете на античната драма в изследванията на българската древност при използването им като извороведски материал за историята на Тракия и траките (Николай Шаранков), хрестоматийната театрална критика в началото на миналия век и съвършено различния и модерен поглед към античната орнаментика и драматургия в края на ХХ в. (Светлана Байчинска и Доротея Табакова).

Семинарът, посветен на **рецепцията на античната драма и образователните политики в България**, разшири контекста на интерпретация на научната проблематика с анализ на митологичните и политическите аспекти на античната драма във връзка с новобългарската градска култура през Възраждането (Кирил Топалов), с поглед върху повече или по-малко подходящите транспозиции и сравнявания на античното и модерното в учебниците по литература за средното образование (Витана Костадинова), с дискусия по въпроса за утвърдените образователни практики и подходи към преподаването на антична литература във висшето образование и контраста им със съвременните нагласи на студентската аудитория и конкретната културна и обществена ситуация (Клео Протохристова), с полагане на рецепцията на античното конкретно в контекста на културните и образователните политики на България през 70-те години на ХХ г. в мащабните, но нерезализирани проекти на Людмила Живкова.

Семинарът, посветен на **театралната рецепция на античната драма у нас**, даде своя принос към разширяване на изследователското поле с разглеждане на проблема за елитарността на българския театър и опосредстваното преосмисляне на античната драма през модерни европейски образци (Виолета Дечева), проблема за възприемането на трагичното от страна на театралната публика и възможността или невъзможността за постигане на катарзис в Аристотелов смисъл (Искра Николова). На този семинар бяха чути и гласовете на театрални практики като Явор Гърдев, Иван Добчев и Георги Тенев с опит в работа с

антични мотиви и се оформи съгласие по темата за необходимостта от сътрудничество между преводачи и театрали и от създаване на преводи, адаптирани за нуждите на театъра.

С подобен **семинарен формат**, но с чуждестранно участие (проф. Кристоф Кугелмайер от Университета в Саарбрюкен) и участие на студенти изследователската проблематика на проекта бе положена едновременно в перспективата на съвременни новаторски подходи при преподаването и интерпретирането на античната драма (по-специално на комедията) и задълбочена с дебат за различното звучене на античния драматургичен текст в оригинал и в превод, в университетската аудитория и на театралната сцена и за особения политически пласт на старата атическа комедия, който следва да бъде актуализиран в хода на рецепцията ѝ.

Принос за конкретизиране на интерпретациите на проектната тематика и нейното по-задълбочено проучване имат двата **уъркшопа**, организирани от пловдивския екип и центрирани около въпросите за спецификите на българската рецепция на Еврипидовата „Медея“ и Софокловия „Едип цар“. Те внасят много допълнителни, прецизни детайли за своеобразието на театралната рецепция на атическата драма в теоретичен и културно-исторически план.

Като обобщение на разнородните проблеми в изследването на рецепцията на античната драма се открояват дискусиите на **кръглата маса**, фокусирана върху националните културни перспективи и транспонирането на античното в модерните общества. Поставени бяха няколко акцента: върху музикалната рецепция на антична тематика (Кристоф Кугелмайер и времето на Нерон в бароковата опера, Клео Протохристова и музикалната рецепция на атическата драма в България), върху постмодерните адаптации на античната драма (Искра Николова), върху диалога между антично и модерно в театралната рецепция на античната драма (Лорна Хардуик от Оупън Юнивърсити, Лондон), върху спецификите на поставянето на античната драма на българска сцена и партньорството на класически филолози и театрали (Йоана Сиракова и Доротея Табакова), върху присъствието на античната драма в модерната българска литература (Невена Панова).

Сред научно-приложните резултати от проектната работа трябва да споменем **уъркшопа върху „Медея“ на Еврипид**, реализиран с професионални актьори, студенти по класическа филология, както и от други специалности и ученици. Специално създаденият нов превод на трагедията (Доротея Табакова) търси не просто актуализация на езика, сценична приложимост и произносимост, но по-голяма социокултурна

адекватност. Социокултурната адекватност на един съвременен превод е решаваща, за да даде възможност да се представи актуалността на текста и универсалността на етическите му послания. Като основна тема на текста е представена темата за Другия, емигранта, чужденеца, различния и механизмите, чрез които неприемането му води до възникване, ескалация и кулминация на индивидуалната и колективната агресия. Специфичният формат на уъркшопа поставя участниците, както и зрителите, в реална ситуация. Част от работата по уъркшопа засяга и специфичните практически филологически компетентности с текста на трагедията – оригинален и преводен, както и анализ на новия превод с оглед на неговата комуникативност и актуалност с цел създаване на нагласа за възприемане на спецификата на античната култура и откриване на още една техника за възприемането ѝ.

В заключение

Разнородността на самата антична култура е вече широко приета и интересите на изследователите се фокусират върху механизмите и начините, по които определени аспекти от нея биват подбрани и адаптирани, за да остойността и дефинират статуса на следващите ги култури и общества и да вдъхновяват нови творчески опити. Подобен тип изследователски търсения са значими и поради факта, че позволяват едно по-ясно разграничаване на античните текстове, идеи и ценности и тези на културите реципиенти.

ЛИТЕРАТУРА

- Аксер 2007:** Axer, J. *Central-Eastern Europe*. // *Kallendorf, C. A Companion to Classical Traditions*. Blackwell Publishing Ltd, 2007, 132–155.
- Алексиева 2010:** Алексиева, А. *Книжовното наследство на българи на гръцки език през XIX в., т. 1: Оригинали*. София: Гутенберг, 2010.
- Антов 2010:** Антов, П. *Поезията на 1990-те: българско и постмодерно*. Пловдив: Жанет 45, 2010.
- Аретов, Чернокожев 2006:** Аретов, Н., Н. Чернокожев. *Българска литература XVIII–XIX в. Един опит за история*. София: Анубис, 2006.
- Балабанов 1989:** Балабанов, А. *Избрани преводи. (Поредица „Български преводачи“)*. София: Народна култура, 1989.
- Богданов 2010:** Богданов, Б. *Минало и съвременност. Научни есета*. София: НБУ, 2010.
- Вандов и др. 2009:** Вандов, Н. и др. (съст.) *Сфумато 1989–2009*. София: ТР „Сфумато“, 2009.

- Вандов и др. 2004:** Вандов, Н. и др. *Народен театър „Иван Вазов“*. Летопис януари 1904 – юли 2004. София: Валентин Траянов, 2004.
- Герджикова, Гочев, Сиракова 2000:** Герджикова, В., Н. Гочев, Й. Сиракова (съст.). *Symposion, или античност и хуманитаристика. Изследвания в чест на проф. Б. Богданов*. София: Сонм, 2000.
- Гройс 2002:** Гройс, Л. *Вечно живият театър, т. 1–2*. София: Захарий Стоянов, 2002.
- Дечева и др. 2011:** Дечева, В. и др. *История на българския театър, том 4 – Българският театър между двете световни войни на XX век*. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2011.
- Димитров 1984:** Димитров, К. *Избрани преводи. (Поредица „Български преводачи“)*. София: Народна култура, 1984.
- Дойнов 2007:** Дойнов, П. *Българската поезия в края на XX в., т. 1–2*. София: Просвета, 2007.
- Еленков 2008:** Еленков, И. *Културният фронт. Българската култура през епохата на комунизма – политическо управление, идеологически основания, институционални режими*. София: Сиела, 2008.
- Еленков, Даскалов. 1994:** Еленков, И., Р. Даскалов. (съст.). *Защо сме такива. В търсене на българската културна идентичност*. София: Просвета, 1994.
- Захариев 2011:** Захариев, Я. *Магарето на Минерва. Преобразувания в българската философска традиция от Възраждането до края на XX век*. София: НБУ, 2011.
- Йорданов 2002:** Йорданов, Н. *Българската драма. Поглед от периферията на текста*. София: ИК „Петко Венедиков“, 2002.
- Йорданов 2006:** Йорданов, Н. *Театрите в България между двете световни войни*. София: ИК „Петко Венедиков“, 2006.
- Календорф 2007:** Kallendorf, C. *A Companion to Classical Traditions*. Blackwell Publishing Ltd, 2007.
- Каракостов 1972:** Каракостов, Ст. *Българският театър. Средновековие. Ренесанс. Просвещение (865–1858)*. София: Наука и изкуство, 1972.
- Кенанови и др. 2002:** Кенанов, Д. и др. *Литературни анализи в помощ на учениците от 9. клас*. Девето допълнено и преработено издание. Велико Търново: Абагар, 2002.
- Ликова 2001:** Ликова, Р. *Литературни търсения през 90-те. Проблеми на постмодернизма*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2001.
- Ликова 1994:** Ликова, Р. *Поезия на седемдесетте и осемдесетте*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1994.
- Мартиндейл 2005:** Martindale, Ch. *Latin Poetry and the Judgment of Taste. An Essay in Aesthetics*. Oxford University Press, 2005.
- Мартиндейл, Томас 2006:** Martindale, Ch., R. F. Thomas, eds. *Classics and the Uses of Reception*. Blackwell Publishing Ltd, 2006.

- Милев 1980:** Милев, Г. *Избрани преводи. (Поредица „Български преводачи“)*. София: Народна култура, 1980.
- Мичева 2003:** Мичева, В. *Нови анализи на литературни творби. За обучението в 9. клас*. София: Дамян Яков, 2003.
- Николова, Черпокова 1997:** Николова, Д., С. Черпокова. *От разказа към мита. Митове, интерпретации, генеалогии*. Пловдив: Хермес, 1997.
- Попилиев 2003:** Попилиев, Р. *Театралната критика на две критични десетилетия*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2003.
- Протохристова, Черпокова 2009:** Протохристова, К., С. Черпокова (съст.). *Каква ни е Медея?* Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2009.
- Протохристова, Черпокова, Видева 2011:** Протохристова, К., С. Черпокова, С. Видева (съст.). *Съдбата на Едип – българските маршрути*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2011.
- Саев 1997:** Саев, Г. *История на българския театър, том 2 – От Освобождението до 1904 г.* София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1997.
- Стефанов 1997:** Стефанов, В. *История на българския театър, том 1 – От зараждането до 1878 г.* София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1997.
- Стефанова 2004:** Стефанова, А. *Жанрови полета в българската драматургия на 90-те*. София: Аскони-издат, 2004.
- Стоянов 2006:** Стоянов, Г. *История на просветното законодателство и училищната администрация*. София: Веда Словена – ЖГ, 2006.
- Тошева 1997:** Тошева, К. *История на българския театър, том 3 – От 1904 г. до 1918 г.* София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1997.
- Хардуик 2003:** Hardwick, L. *Reception Studies: New Surveys in the Classics 33. Greece and Rome*. Oxford, 2003.
- Хардуик, Стрей 2008:** Hardwick, L., Ch. Stray, eds. *A Companion to Classical Reception*. Blackwell Publishing Ltd, 2008.
- Хардуик, Стрей 2008:** Hardwick, L., Ch. Stray. Introduction: Making Connections. // Hardwick, L., Ch. Stray, eds. *A Companion to Classical Reception*. Blackwell Publishing Ltd, 2008, 1–10.
- Чичовска 2011:** Чичовска, В. *Политиката срещу просветната традиция*. София: Гутенберг, 2011.